

**ПЛАТОСПРОМОЖНИЙ ПОПИТ І ПІДВИЩЕННЯ ЦІН
У СПОЖИВАННІ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ**

Макаренко П.М., д.е.н., професор, чл.-кор. НААН України

Полтавська державна аграрна академія;

Сень О.В., заступник міністра аграрної політики

та продовольства України

В статті розглядаються основні фактори та причини підвищення цін на молочну продукцію, які в свою чергу впливають на попит споживання, та намічено напрями щодо збалансованості цін на молочному ринку.

Basic factors and reasons of price on suckling products, that in turn influence on demand of consumption, increase are examined in the article, and directions are set in relation to balanced of prices at the suckling market.

Постановка проблеми. Одним із важливих елементів продовольчого ринку країни є ринок молока та молочної продукції, який являє собою систему товарно-грошових відносин між економічно відособленими виробниками молочної сировини, переробними підприємствами і споживачами, що охоплює весь суспільний відтворювальний процес, включаючи виробництво, розподіл, обмін і споживання з метою щоденного забезпечення найважливішими продуктами харчування та одержання (очікуваного) доходу всіма операторами ринку.

В сучасних умовах ринок молока та молочних продуктів країни характеризується значним скороченням поголів'я корів в господарствах усіх категорій, зменшенням обсягів виробництва молока, зростанням цін на продукцію, зменшенням рівня платоспроможного попиту та, відповідно, кількості споживання молокопродуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що дослідженню проблемних питань щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції та пошуку шляхів їх вирішення присвячені праці П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, С.І. Дем'яненко, О.В. Лакішика, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та ін. Незважаючи на ретельні дослідження, деякі проблеми все одно залишаються невирішеними. Звідси, є потреба у детальнішому аналізі нинішньої ситуації на ринку молока, дослідженні попиту та цін на молочну продукцію.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження платоспроможного попиту на молоко, виявлення факторів, які впливають на коливання і зростання цін на молочну продукцію та окреслення напрямів щодо цінової збалансованості на молочному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молоко відноситься до продуктів першої необхідності і є, поряд із хлібом та м'ясом, однією із основних складових продовольчої безпеки країни. Згідно з класифікацією експертів ФАО, молоко належить до найцінніших харчових продуктів, без якого неможливо виростити повноцінне молоде покоління людей.

В Україні попит на молоко та молокопродукти традиційно був високим. У 80-ті роки за часів СРСР споживання молока та молочних продуктів

(у перерахунку на молоко) в Україні в середньому становило 345 кг/рік на одну особу, за обсягами поступаючись лише Білорусії та Вірменії. На фоні загальнооекономічних проблем дев'яностих років споживання молочних продуктів дуже істотно скоротилось - до 235 кг/рік в середньому за 1991 - 2000 рр. При цьому в 2000 р. було зафіксовано найнижчий рівень споживання за всю історію статистичних спостережень - 199,1 кг/рік (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка обсягів споживання молока та молочних продуктів
(у розрахунку на одну особу) в 1990-2010 рр., кг/рік [5]**

Рік	Споживання молока та молочних продуктів на душу населення	В % до	
		1990р.	норми
1990	373	100	95,6
2000	199	53,4	51,0
2005	225,6	60,5	57,8
2006	234,7	62,9	60,2
2007	224,6	70,8	57,5
2008	213,8	57,3	54,8
2009	212,4	56,9	54,4
2010	210,7	56,5	54,0
2011	211,2	56,6	54,1
Норма	390,0	-	100

У подальшому стрімкий розвиток молочної промисловості разом зі зростанням платоспроможності населення сприяли поступовому збільшенню споживання молокопродуктів. З 2000 по 2006 рр. обсяги споживання продукту збільшились на 18,7% до 234,7 кг/рік.

Починаючи з 2007 р. незмінною залишається негативна тенденція зменшення обсягів споживання молока та молочних продуктів. Згідно даних офіційної статистики в 2010 р. обсяг споживання молока та молочної продукції склав всього 206,4 кг/рік.

У поточному 2011р. прогнозується подальше падіння обсягів споживання до 200,2 кг/рік. При збереженні негативних процесів, що відбуваються в галузі молочного скотарства та в секторі промислової переробки молока, вже наступного 2012 р. буде зафіксовано новий мінімальний рівень споживання. Зважаючи на поточні цифри, слід нагадати, що раціональна норма споживання молока та молокопродуктів в Україні зафіксована на рівні 380 кг/рік. Тобто щорічно ринок недоотримає щонайменше 7,9 млн. тонн молока та молокопродуктів доступних споживачеві.

Зниження платоспроможного попиту і підвищення цін найсильніше вплинуло на споживання продуктів з найбільш високою доданою вартістю. Насамперед це сичужні сири, йогурти, сиркові десерти та ін., споживання яких і без того значно нижче ніж у розвинених країнах. Наприклад, поточний рівень споживання сичужних сирів в Україні на рівні 2,6-2,8 кг/рік є в 4-5 раз нижче ніж в США та країнах Європейського Союзу. Обсяги споживання найбільш традиційних для внутрішнього ринку молочних продуктів, що виробляються з незбираного молока (молоко рідке, сливки, кефіри, сметана та ін.), після падіння в 2009 р. залишаються стабільними на рівні 23,5-24,0 кг/рік.

Ціни на молоко-сировину в Україні формуються під впливом трьох основних чинників: купівельного попиту з боку молокопереробних підприємств, сезонності виробництва, а також, частково, зміни основних виробничих витрат, що формують собівартість молочної сировини, як для товаровиробника так і з урахуванням можливих затрат переробника.

Доволі тривалий час молокопереробний сектор перебував у комфортних умовах - щорічні потреби галузі не перевищували 25% від загального виробництва молока в країні, і дефіциту в молочній сировині підприємства не відчували. За таких умов переробник міг значною мірою диктувати рівень цін попиту, при цьому активно використовуючи продукцію від особистих селянських господарств, як чинник гарантування сировинних потреб. В періоди цінових сплесків молокопереробні підприємства знижували обсяги закупівель у сільськогосподарських підприємствах, збільшуючи закупівлю молочної сировини в господарствах населення за нижчою ціною. Протягом останніх десяти років рівень закупівельних цін на молоко в господарствах населення залежно від року був нижче від 5% до 35% порівняно з цінами, що отримували сільськогосподарські підприємства. У структурі закупівель молока переробними підприємствами частка населення так само змінювалася в залежності від року і коливалася від 50% до 70%. Слід зазначити, що подібний диктат в окремі періоди приводив до того, що рух цін на ринку молочної сировини і готової молочної продукції був діаметрально протилежним, формуючи значні цінові диспаритети [1, с. 78].

В останні три роки ситуація для молокопереробної галузі значно погіршилась. Постійне щорічне зниження валових надоїв молока поступово зробило реальною проблему дефіциту молочної сировини (із урахуванням наявних експортних ринків збуту). Як наслідок - на ринку молочної сировини значно загострилась конкуренція, що миттєво знайшло відображення на рівнях закупівельних цін. Якщо в період з 2000 по 2006 рр. закупівельна ціна на молочну сировину збільшилась всього на 70%, то з 2006 по 2010 р. ціни злетіли майже в 2,8 рази, в окремі періоди випереджаючи європейські ціни на молочну сировину.

Другий фактор, що також традиційно відноситься до переліку основних причин, що призвели до руйнівних наслідків у молочному скотарстві - проблема нестабільності сезонних коливань закупівельної ціни на молочну сировину. Навіть в умовах дефіциту та значного попиту сезонні коливання цін на молочну сировину в Україні є суттєвими. В 2010 р. різниця між мінімальною (червень) та максимальною (жовтень) середньозваженою ціною реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами склала 43,2%. Для порівняння в Європейському Союзі ця різниця не перевищила 15% [2, с. 130].

Сезонні коливання закупівельних цін на молоко є наслідком значної сезонності в виробництві молока (рис. 1).

В літні місяці обсяги виробництва молока приблизно в два рази вищі, ніж взимку. Найбільші надої молока приходяться на травень-серпень. За цей період зазвичай надоюється 40-45% всього річного обсягу молока. Безумовно, така сезонність впливає не тільки на динаміку цін але й може визначати режим роботи молокопереробних підприємств.

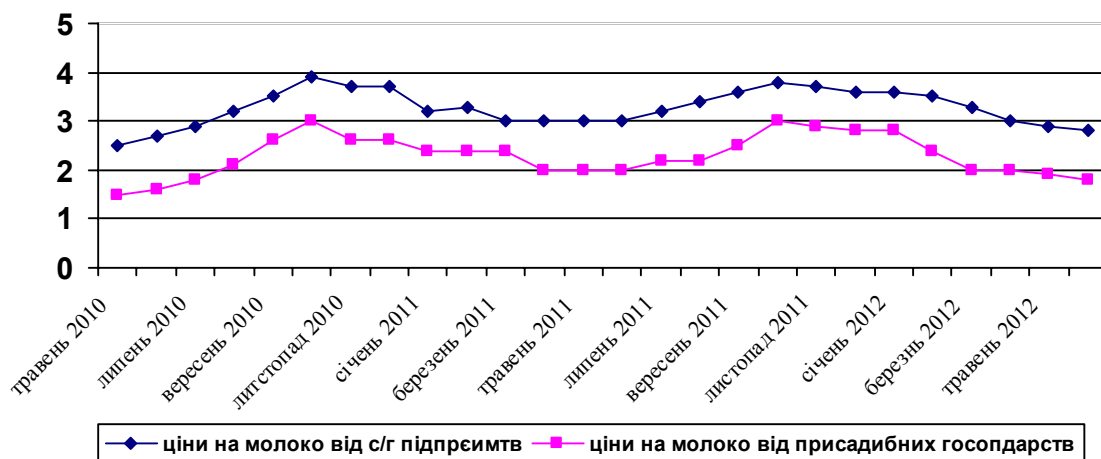


Рис 1. Сезонні коливання цін на молоко за категоріями господарств та помісячні ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами за шість місяців 2010-2012 рр. [5]

Внаслідок міжсезонного дефіциту молочної сировини, деякі підприємства в осінньо-зимовий період змушені призупиняти виробництво до весняного збільшення пропозиції молочної сировини.

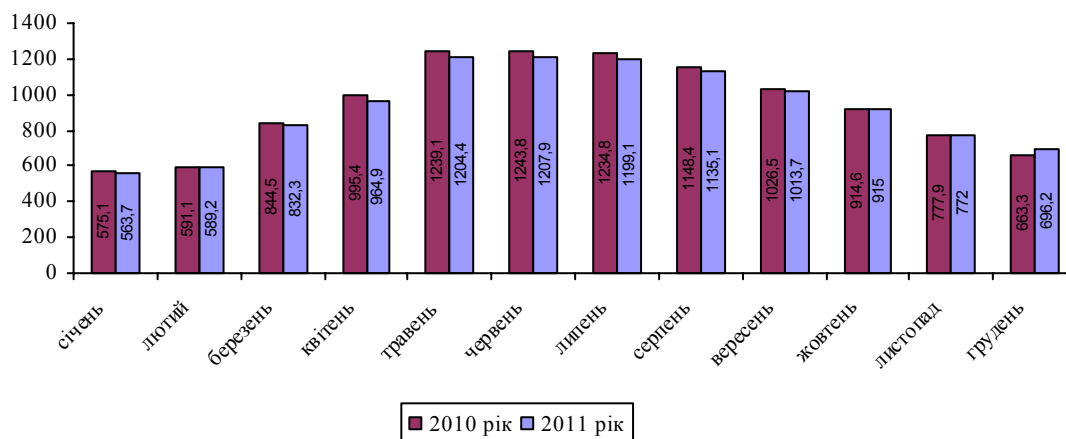


Рис. 2. Обсяги виробництва молока в господарствах усіх категорій у 2010 – 2011 рр. [5]

Велика різниця в надоях молока в міжсезоння пояснюється поганим регулюванням періоду отелення корів або його відсутністю, а також низькою якісним, кормовим раціоном в зимовий час. В більшості випадків масове отелення планується на початок весни, а до цього три місяці корови молока майже не дають. В деяких сільськогосподарських підприємствах періоди запліднення корів штучно регулюються, тому в цій категорії виробників сезонність менш виражена, ніж в господарствах населення. Так в 2010 р. коефіцієнт сезонності (відношення максимального місячного обсягу виробництва молока до мінімального) в сільськогосподарських підприємствах склав 1,62; в господарствах населення - 2,38.

Слід зазначити, що Білорусія, яка наразі значними темпами проводить інтенсифікацію власної галузі молочного скотарства, в 2010 р. в середньому по галузі мала коефіцієнт сезонності на рівні 1,35 проти 2,29 в 2000 р. До

2015 р. Білорусія планує вийти на коефіцієнт сезонності на рівні 0,20, що може значно посилити її конкурентоспроможні позиції на зовнішніх ринках, у тому числі й України.

Згідно офіційної статистики основні затратні статі в собівартості молока формуються витратами на корми (45-47%) та витратами на оплату праці (19-23%). Для переробника кінцева закупівельна ціна може також збільшуватись за рахунок логістичних витрат, які необхідно витратити для організованого збору молочної сировини в господарствах населення або інших дрібно-товарних виробництвах. Зважаючи, що ціна на дизпаливо протягом останніх двох років зросла більш ніж на 60%, логістичні витрати також є проблемним питанням при формуванні остаточної закупівельної ціни [5].

У 2011 р. збереглась тенденція зростання закупівельних цін на молочну сировину з боку молокопереробних підприємств. Так, за січень-жовтень порівняно з відповідним періодом минулого року ціни закупівлі молочної сировини в сільськогосподарських підприємствах збільшились на 4,2% до 2989,9 грн./т., в господарствах населення - на 1,2% до 2195,9 грн./т. Водночас, майже всі виробники молочної продукції одногolosно заявляють, що поточна ціна - це крайня межа. Вітчизняний споживач не має можливості платити за таку дорогу продукцію, внаслідок чого ринки готової молочної продукції будуть продовжувати скорочуватись. З іншого боку постійне здешевлення рецептури виготовлення молочної продукції, з метою утримання відпускних цін, вже привело до втрати довіри споживача до вітчизняної продукції.

Висновки. Основною проблемою молокопереробних підприємств, що спричинило зменшення обсягів виробництва і зниження результатів їх роботи, є погіршення забезпечення молочною сировиною. Тому першочерговим завданням цих підприємств є формування сировинної зони з урахуванням зміни структури виробників молока. Особливої уваги на мікрорівні потребують проблеми пом'якшення сезонності надходження сировини та удосконалення взаємовідносин з її постачальниками, створення умов для добросовісної конкуренції та інвестиційної привабливості галузі. Тому для молока продуктового комплексу будуть досить актуальними створення умов для розвитку виробництва у відповідності з попитом, вимогами ринку, підвищення конкурентоспроможності товарів з метою насичення ринку і задоволення потреб споживачів.

Звідси, застосування основних принципів цінової політики, збалансування виробництва та реалізації молочної продукції сприятимуть налагодженню процесу відновлення та розвитку молочної галузі.

Список використаних джерел:

1. Дядик Т.В. Деякі аспекти забезпечення конкурентоспроможного виробництва молока в аграрних підприємствах Полтавщини / Т.В. Дядик // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т.30. Вип. 17. Економічні науки – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. – С. 76–80.
 2. Зимовець В.Н. Економічні проблеми розвитку виробництва на ринку молокопродукції / В.Н. Зимовець // Економіка АПК. - 2002. - № 5. - с. 128 -131.
 3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції [практичний посібник] / За ред. П.Т. Саблука. - К.: ІАЕ УААН, 2000. - 555с.
 4. Україна: ринок молока і молочних продуктів 2011/ Про Агро. // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://marketing.rbc.ua/publication/13.12.2011/4747>.
 5. www.ukrstat.ua - Офіційний сайт Державної служби статистики України.
- Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х.З.*